
UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Tělesné tresty v rodině

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.

Vypracovala:

Petra Crhová Holubářová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Tělesné tresty v rodině zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 27.4.2012

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Daliboru Jílkovi, CSc. za trpělivost a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi a dětem za podporu a pomoc.

Petra Crhová Holubářová

OBSAH

Úvod	3
1. POHLED DO HISTORIE	5
1.1 Starověk	5
1.2 Středověk	7
1.3 Humanismus a renesance	8
1.4 Osvícený novověk	9
1.5 Právní úpravy tělesných trestů v historii naší země	10
2. RODINA	17
2.1 Funkce rodiny	17
2.2 Výchova v rodině	17
2.3 Výchovné metody	19
3. TREST A ODMĚNA JAKO VÝCHOVNÝ PROSTŘEDEK	21
3.1 Odměna	21
3.2 Trest	22
3.3 Funkce trestu	25
3.4 Tělesný trest	25
3.5 Funkce tělesného trestu	26
3.6 Formy tělesného trestu	26
3.7 Podmínky účinnosti použití trestů a odměn	27
4. TĚLESNÝ TREST V SOUČASNÉM PRÁVNÍM ŘÁDU ČESKÉ REPUBLIKY	29
4.1 Ústava České republiky	29
4.2 Zákon o rodině	30
4.3 Trestní zákoník	31
4.4 Sociálně-právní ochrana dětí	32
5. TĚLESNÝ TREST V MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTECH	34
5.1 Všeobecná deklarace lidských práv	34
5.2 Deklarace práv dítěte	35
5.3 Mezinárodní pakt o občanských a lidských právech	35
5.4 Úmluva o právech dítěte	36
5.5 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	37
ZÁVĚR	40
RESUMÉ	42
ANOTACE	43
POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE	44

Úvod

Problematika tělesných trestů a jejich použití ve výchově jsou témata často diskutovaná a názory na ně se různí. Tělesné tresty mají své příznivce i zavilé odpůrce. Obecně známé jsou rozdíly mezi osvícenou výchovou bez tělesných trestů ve skandinávských zemích a tradiční výchovou rozšířenou v zemích střední Evropy, tedy i v naší republice. Zde je tělesný trest stále považován za běžný výchovný prostředek a jako takový je také používán.

Téma bakalářské práce bylo pro mne jako matku dvou dětí velmi zajímavé. Denně aplikuji ve výchově svých dětí různé výchovné metody, svědkem metod dalších jsem u svých blízkých, kamarádek a nakonec i cizích lidí, které potkávám např. na dětském hřišti. Ve volném čase se ráda věnuji práci s dětmi i dospělými v zájmových oddílech a přínos práce vidím i v tomto směru.

V této práci se pomocí právního rozboru pokusím blíže specifikovat právo dítěte na ochranu proti tělesným trestům v rodině podle norem rodinného, ústavního a mezinárodního práva a právo rodičů na svobodnou volbu výchovných prostředků bez zásahu státu. Práce nepopisuje všechny aspekty tělesných trestů, pokouší se nalézt jejich zákonné hranice podle aktuální právní úpravy v ČR včetně závazných mezinárodních smluv.

Práce je teoreticky rozdělena na dvě části. K celkovému pochopení dnešní právní úpravy tělesných trestů by měla přispět první část, exkurz do minulosti, jež se snaží doložit postupný vývoj pohledu na tělesné tresty v rodině. Následující část vymezuje pojmy související se zvoleným tématem. Zatímco vysvětlení obecných pojmů jako rodina a její funkce, dítě, výchovné metody apod. nebylo složité, právě pojem „tělesný trest“ nelze vyložit jedinou stručnou definicí. Klíčové pro všechny závěry je to, co vlastně za tělesný trest považujeme a co ne. Změnou tohoto vymezení můžeme snadno měnit názor na to, co je vlastně zakázáno a co povoleno.

V práci se zřejmě zcela nepodaří odstranit rozpor mezi právem dítěte na různorodou ochranu osobnosti a právem rodičů vychovávat je podle svého rozhodnutí, pokud možno bez zásahu veřejné moci. V závěrech bych chtěla dospět k tomu, zda vůbec trestat a jaký tělesný trest uložený dětem v rodině je ještě legální, tedy v souladu

s obecně závaznými právními předpisy (*de lege lata*), a jaký již ne, zda a jakým způsobem by bylo možné či vhodné změnit právní předpisy za účelem posunu této hranice nebo za účelem podrobnějšího vymezení toho, co je a co není tělesný trest (*de lege ferenda*). S tímto závěrem je úzce spjata otázka vhodnosti či nevhodnosti (účelnosti) tělesného trestu z hlediska nikoliv právního, ale pedagogicko-psychologického.

Odpovědi na položené otázky jsem hledala v historických i právních předpisech, včetně mezinárodních dokumentů upravujících práva dětí, a v odborných publikacích z oblasti pedagogiky a psychologie. Zvolila jsem metodu komparace, v práci srovnávám jednotlivé přístupy k ochraně práv dětí proti tělesným trestům. Místy může docházet ke kombinaci s metodou přehledové stati.

Jelikož se jedná o tělesné tresty v rodině, jde dle mého názoru o téma ve společnosti rozšířené a velmi živě diskutované. Rodina jako základní jednotka společnosti by v tomto případě mohla být východiskem pro práci sociálních pedagogů.

1. Pohled do historie

Děti vždy byly přirozenou součástí lidské společnosti. Postavení, které ve společnosti zaujímaly, se však v průběhu dějin významně měnilo. Stejně tak se měnilo i jejich postavení v rodině, způsob, jakým je vnímali, vedli a vychovávali jejich rodiče. Určitým vývojem procházely v lidské historii i tělesné tresty, které byly ve výchově odjakživa používány jako postih za porušení kázně. Způsoby trestání se pochopitelně v jednotlivých civilizacích a kulturách lišily.¹ Následující část proto formou historického exkurzu pojedná o tom, jak byly děti a dětství v průběhu dějin společností vnímány.

1.1. Starověk

Ohlédneme-li se do historie, zjistíme, že tělesné tresty byly v širokém měřítku používány už ve starověku. Ponecháme stranou starověké civilizace Blízkého východu, Malé Asie i Egypta a zaměříme svou pozornost na oblast Středomoří, tedy řecko-římskou etapu starověku.

V Řecku a Římě bylo hlavním zamýšleným cílem tělesných trestů zajistit a udržet disciplínu. Mezi nejčastější tresty ve starověku patřily pohlavky, použití rákosky, bičíku, ale někdy se používalo to, co bylo nejbližší po ruce, takže se nemůžeme divit tomu, že někdy dítě dostalo i sandálem. Důkazy existují nejenom v dochovaných spisech, ale i na dobových kresbách. Na jedné scéně zachycené na váze můžeme například vidět, jak se matka připravuje, že dítě potrestá - naznačuje to zřetelně držením sandálu v pravé ruce. Na druhé scéně máme už dítě potrestané a můžeme to zjistit podle otisků boty na chlapcových zádech. Tresty se většinou odehrávaly doma, v rodinách a byly znakem jisté disciplíny. Různé, někdy i drastické podoby násilí patří v různých společnostech k životům lidí, kteří žijí v blízkých vztazích, patrně od nepaměti.²

Ve starém Řecku byla rodina silně patriarchální. Řecká společnost nutila muže ke sňatkům, muž se však neženil z lásky, nýbrž proto, aby měl mužského následovníka, který by udržoval rodinný kult. Postavení ženy v rodině bylo podřízené.

---

¹ Vaničková, Eva. Tělesné tresty dětí. Praha: Grada, 2004, s. 13

² Gjuričová, Šárka. Kocourková, Jana. Koutek, Jiří. Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 12

Svatba i narození prvního dítěte byly provázeny rituály, které měly neutralizovat nepříznivé síly. Věřilo se totiž, že na každé první věci a bytosti lpí kletba zrušitelná obětí. Proto se obětovala první díla, někdy i prvorození. Ve Spartě o každém novorozeněti rozhodl stát. V případě, že bylo velmi slabé a neuživé, že by nedokázalo snést spartskou výchovu, bylo svrženo z Apothet, jakési propasti v pohoří Taygétos., kde je čekala jistá smrt. Zdraví chlapci byli od 7. roku odebíráni rodičům a vychováni v přísné kázni společně pod státním dozorem v družinách, rozdělených podle věku. Každá družina byla vedena dvacetiletým mužem, kterého musela bezpodmínečně poslouchat a za neposlušnost byli chlapci mrskáni důtkami. I když se nám tento přístup může dnes jevit jako extrémní, v tehdejší době byly tělesné tresty považovány za nejběžnější typ lehčího potrestání. Spartské dívky byly ponechávány i po 7. roku doma, cvičily se však ve všech částech pětiboje, v různých druzích skoků, v tanci, míčových hrách a soutěžily i s chlapci.

V Athénách byla péče o výchovu dětí věcí rodičů a stát na ni jen dohlížel. Otec měl právo rozhodnout, zda narozené dítě vychová nebo odloží. Odložení zdravých dětí, a to hlavně děvčátek, bylo charakteristickým znakem otrokářské společnosti. Důvodem odložení byl často nemanželský původ dítěte, ale většinou to byla chudoba rodičů.

Odložení (se skrytou nadějí, že se dítěte někdo ujme a to buď za účelem vychovat z něj otroka, pokud se jednalo o dívku, mohla z ní být vychována hetéra a neplodná žena si tímto způsobem mohla opatřit dítě, které podstrčila muži jako vlastní) bylo ve starověku velmi rozšířeno a je známo již z mythologie (Hefaistos, Oidipus, Romulus a Remus).

U novorozenat znetvořených pak docházelo dokonce k jejich utracení.

V Thébách, kde úplně zakazovali děti pohodit, bylo chudým rodičům dovoleno dítě odprodat a tento prodej sama obec zprostředkovala.

Ve starověkém Římě náležela otci jako hlavě rodiny tzv. *patria potestas* otcovská moc či pravomoc, kterou měl nad svými dětmi, původně neomezená moc nad životem a smrtí i majetkem dětí. „Otcem rodiny je nazýván ten, kdo má v domě právo vládnout, a tímto jménem je nazýván oprávněně, i kdyby neměl syna: neboť není takto označena pouze jeho osoba, ale i jeho právo.“ Citát z římského právníka Ulpiana má připomenout, že na patriarchální povaze rodiny římská společnost nezměnila nic.³

³ Matějček, Zdeněk, Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte, Praha: Grada, 2005, s. 17

„Do patria potestas stát nezasahoval, společnost neposkytovala jednotlivci ochranu, a to dokonce ani co se týče života samého. Právo neregulovalo osobní vztahy uvnitř rodiny, otec byl vlastníkem dítěte, mohl ho zabít, prodat, odložit, obětovat bohům nebo použít jako sexuální objekt. Plnohodnotným člověkem se jedinec stával až tím, že dosáhl dospělosti nebo byl za dospělého prohlášen v průběhu různých rituálů a zkoušek dospělosti.“⁴

S ohledem na tyto skutečnosti lze tedy uvést, že patriarchální rodina ve vyspělých starověkých civilizacích poskytovala minimální emocionální investice do narozeného dítěte, vyžadovala téměř bezmeznou poslušnost (zvláště vůči otci), výchova byla přísná a fyzické tresty byly běžným a hojně užívaným výchovným prostředkem.

1.2. Středověk

Podobný přístup k tělesným trestům převzala i středověká Evropa, proto bývá středověk označován za jedno z nejkrutějších období, co se tělesných trestů týče. „*Tresty jsou dobově surové a mají mít zřejmě odstrašující účinek. Běžně se trestají smrtí i děti, typicky např. pro požár, který zaviniily neopatrností.*“⁵ Dětsví bylo ve středověku krátké, zhruba do osmi let. Pak se dítě stalo v jednom okamžiku dospělou osobou. Děti byly tedy vystavené stejně tvrdým trestům jako dospělí a trestání bičí, řemeny, holemi, kopanci, fackami bylo na denním pořádku. Postavení dítěte ve společnosti bylo většinou odvozeno od vztahu mezi dítětem a dospělým, který byl dříve mnohem více než dnes založen hlavně na moci a převaze dospělého. Násilí se akceptovalo jako spravedlivá odplata. Podporováno bylo navíc i postojem středověké církve k lidskému tělu, kdy bičování bylo běžně považováno za posilování sebeovládání. Také proto do jisté míry zdomácněly tělesné tresty ve školách, které byly v minulosti velice úzce s církví spjaty.

Je však nutno podotknout, že popisované vztahy jsou viděny z naší perspektivy, optikou moderního člověka, tudíž lze jen těžko tehdejší vztahy v rodině hodnotit, natož odsuzovat. Ani ve středověku však nebyly tělesné tresty užívány zcela nekriticky. Už v 11. století sv. Anselm⁶ veřejně vystoupil proti krutému zacházení s dětmi.⁷

⁴ Lojková, Jana, Ochrana práv dítěte: filosoficko-právní analýza problému, Disertační práce, MU 2012

⁵ Vaněček, Václav. Dějiny státu a práva v Československu. Praha: Orbis, 1976, s. 205

⁶ Sv. Anselm (1033 - 1109) - scholastický filozof a arcibiskup z Canterbury

(Za pozornost stojí jeho prostá poučení vyvozovaná ze všedních příhod. Jeden opat si mu stěžoval na neposlušnost svých mladých svěřenců, ale Anselm mu poukázal na to, že i takový prospěšný pokrm jako je suchý chléb by malému dítěti, které potřebuje hlavně mléko, uškodil. Podobně mladí potřebují laskavost a trpělivost, bez které jim přísnost škodí. Bez lásky roste v mládeži nedůvěra a nenávisť ke všemu dobrému. Zlatník, děláje zlatou nádobu, musí zlato ohýbat, tvarovat a hladit, podobně vychovatel musí mít jako hlavní zásadu lásku).

„Je patrné, že středověká rodina je v mnohém podobná rodině antické. Trvá vedoucí postavení muže a podřízená role ženy, vysoká oddělenost mužské a ženské role, necitelnost vůči nenarozeným nebo čerstvě narozeným dětem, vázanost na majetek (dům, hospodářství). Rodina je nejen společenskou jednotkou, je i jednotkou výrobní a institucí výchovnou.“⁸

1.3. Humanismus a renesance

Postupem času také další myslitelé, jako např. Roger Ascham⁹, ve svých dílech často kritizovali iracionální způsoby, jakými byly v jejich době děti trestány. Nelze opomenout ani anglického filozofa Johna Locke¹⁰, který ve svých myšlenkách tělesné tresty odsuzuje, připouští je pouze ve výjimečných případech vzdorovitosti, v mravní výchově pak vyzdvihuje důležitost kázně, disciplíny, sebeovládání a příkladu dospělých. Postupem času pod vlivem humanismu a renesance se společnost začala postavením dětí ve společnosti více zabývat, a tak pochopitelně narážela také na problematiku tělesných trestů.¹¹

---

⁷ Lovasová, Lenka, Schmidová, Kateřina, Tělesné tresty. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 5

⁸ Matějček, Zdeněk, Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte, Praha: Grada, 2005, s. 21

⁹ Roger Ascham (1515 - 1568) - anglický humanista a myslitel.

¹⁰ John Locke (1632 - 1704) – britský filozof, působil v Oxfordu. (Some Thoughts Concerning Education - Myšlenky o výchově).

¹¹ Lovasová, Lenka, Schmidová, Kateřina, Tělesné tresty. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 10

1.4. Osvícený novověk

Osvícenství, které akcentovalo rozum a náboženskou toleranci, argumentovalo lidskými právy a formulovalo nové postavení dítěte ve společnosti. V souvislosti s myšlenkou, že svět lze poznat pomocí rozumu a že je řízen přírodními zákony, dochází k velkému rozvoji nejen přírodních věd, ale jsou také kladeny nové požadavky na výchovu a vzdělání. Jedním z významných pedagogických představitelů této doby je Jean Jacques Rousseau.¹² Napsal spis „*Emil čili o výchově*“, ve kterém popisuje, že každé dítě je při narození tak trochu divoch a tuto jeho vlastnost bychom měli podporovat a nezatěžovat je učením. Výrazným rysem Rousseauovy pedagogiky byl jeho citlivý vztah k dítěti. Důraz kladl na přirozenou a demokratickou výchovu bez potlačování osobnosti, kruté kázně a tělesných trestů. Výchova by měla co nejméně překážet vývoji osobnosti. Tradiční poučování a tělesné tresty měly být nahrazeny *metodou přirozených následků: jednání dítěte mají usměrňovat následky jeho činu*. Člověk podle Rousseaua vychází z lůna přírody dobrý a kazí jej teprve společnost. A proto dospívajícího člověka je třeba chránit od negativních vlivů a ponechat jej pokud možno co nejvíce vlastní osobnosti, aby mohl nerušeně zrát její dobrý základ.

Přes všechny pokrokové myšlenky a snahy byly tělesné tresty v rámci rodiny nadále považovány za akceptovatelné výchovné prostředky. Na základě obsahové analýzy knih lze uvést, že v druhé polovině 19. století zdůrazňují všechny knihy nutnost naprosté poslušnosti dětí. K jejímu dosažení jsou rodiče a vychovatelé nabádáni, aby používali bolestné a přísné způsoby, i nejmenší projevy neposlušnosti mají být hned v zárodku udušeny, ve vykonávání svých rozkazů jim mají být nápomocny i tělesné tresty.¹³

Až do 1. poloviny 20. století byl tedy tělesný trest nedílnou součástí výchovy, která byla značně autoritativní. Teprve po druhé světové válce se naše společnost více orientuje na demokratizaci rodiny a na ochranu práv dětí. *V souvislosti s vývojem rodiny ve společnosti hodnota dítěte postupně stoupá a dítě se stává smyslem a cílem rodinného života.*¹⁴

¹² Jean Jacques Rousseau – (1717 – 1778) – francouzský filozof, pedagog a spisovatel (Emil čili o výchově).

¹³ Langmeier, Josef; Krejčířová, Dana. Vývojová psychologie : 2.aktualizované vydání. 4. vydání. přeprac. a dopl. Praha : Grada, 2006, s. 368

¹⁴ Dunovský, Jiří, Dítě a poruchy rodiny, Praha: Avicenum, 1986, s.10

1.5. Právní úpravy tělesných trestů v historii naší země

V souvislosti se společenským a hospodářským vývojem v historii naší země docházelo ke změnám také v právní kultuře, kdy dosavadní převážně obyčejové právo bylo nahrazováno zákonodárnými akty.

Práce na kodifikaci soukromého práva byly zahájeny až v 18. stol. při formování moderního státu. Významné bylo zřízení kompilační komise Marií Terezií v r. 1753. První výstup kodifikačních prací označovaný jako Codex Theresianus (1766) se neseťkal s úspěchem, a tak první obecný občanský zákoník platný na našem území byl přijat až za Josefa II. (1786); tento tzv. *Občanský zákoník josefínský* obsahoval jen obecnou část a rodinné právo.

Obecný zákoník občanský z roku 1811

Celkově bylo soukromé právo kodifikováno na počátku 19. stol. v podobě známého Obecného zákoníku občanského (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, zkratka ABGB). Byl vyhlášen 1. června 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země rakouského císařství, vyjímaje země koruny uherské, kde nadále platilo právo zvykové. V českém překladu vyšel 1812 ve Vídni pod názvem „Kniha všeobecných zákonů městských“ (čeština postrádala termín občan, výraz bürger znamenal měšťan). Zákoník vycházel nejen z tradic římského práva, ale především zohledňoval koncepci přirozeného práva, rušil starší právní úpravu a platil bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení.

*„Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.“*¹⁵

Obecný zákoník občanský se skládal z 1502 paragrafů, které byly uspořádány do 3 dílů a úvodu. Z význačnějších změn v jednotlivých institutech práva rodinného je třeba zaznamenat, že občanský zákoník na základě osvícenských názorů zkonstruoval manželství jako smlouvu svého druhu, přičemž ponechal církevní formu jeho uzavření.

¹⁵ patent č. 946/1811 sb. z.s. (Obecný zákoník občanský)

Už od doby Josefa II. byly u nás pro manželské věci příslušnými světské soudy, a nikoli jako ve starém feudalismu soudy církevní.¹⁶ Úprava rodinného a manželského práva byla v zákoníku uvedena v § 44-136.

Manželství je zde koncipováno jako smlouva, ve které se manželé zavazují k plnění vzájemných povinností. Manželství je ovšem nerovnoprávné, vedoucí postavení náleží muži a žena je mu podřízena. Muž dával dětem jméno, rozhodoval o výchově a spravoval majetek dětí. Ty pak při rozvodu patřily otci, pouze chlapci do 4 a dívky do 7 let matce, tato formulace byla později zrušena dílčí novelou a soud bral ohled na vůli dětí, postavení rodičů a důvody rozvodu. Dále zde byla zakotvena nerovnoprávnost nemanželských dětí s manželskými a je zavedena vyživovací povinnost otce, případně matky vůči dětem a dětí vůči rodičům.

Hlava třetí Obecného zákoníku občanského §137 – §146 pak upravuje přímo práva mezi rodiči a dětmi. Možnost potrestání dětí je uvedena v § 145 - *rodiče jsou oprávněni pohřešované děti vyhledati, uprchlé nazpět žádati a prchmuvší s vrchnostenskou pomocí zpět přivésti; jsou také oprávněni děti nemravné a neposlušné nebo rušící domácí pořádek a klid trestati způsobem nikoli přehnaným a jejich zdraví neškodným.*¹⁷

Je tedy patrné, že tělesné tresty nebyly v Obecném zákoníku občanském přímo zakázány.

Trestní zákoník - Zákon č. 117/1852 ř.z.

V trestním zákoníku vydaném roku 1852 byly trestné činy rozděleny na tři kategorie: zločiny, přečiny a přestupky. Tento trestní zákoník platil po celou dobu dalšího trvání monarchie a převzalo jej pak i Československo.¹⁸

Ustanovení, které by se mohlo dotknout též problematiky tělesných trestů, je zahrnuto v desáté hlavě, § 413 až § 416 v části nazvané „O jiných přestupcích, jež bezpečnost těla porušují neb ohrožují.“¹⁹

---

¹⁶ Vaněček, Václav. Dějiny státu a práva v Československu. Praha: Orbis, 1976, s. 289

¹⁷ Patent č. 946/1811 sb. z.s. Obecný zákoník občanský

¹⁸ Vaněček, Václav. Dějiny státu a práva v Československu. Praha: Orbis, 1976, s. 383

¹⁹ Zákon č. 117/1852 ř.z. ve znění do 3. 5. 1948 (do novely zákona č. 88/1948 Sb.)

V ustanovení § 413 nazvaném „Zlé nakládání při domácí kázní“ jsou vymezeny hranice, v nichž mohou oprávněné osoby uplatňovat tzv. „domácí kázeň“:

„Práva domácí kázně nikdy nemůže se užívat v té míře, aby s někým tak zle bylo nakládáno, že by tím vzal škodu na těle. A protož, když způsobem takovým zle nakládají rodiče se svými dětmi, poručníci s poručenci, manžel s manželkou, vychovatelé a učitelé se svými vychovanci a žáky, mistři se svými učedníky a páni čeledi s čeledíny, má se to trestati za přestupek.“

Mezi těmito oprávněnými osobami jsou tedy uvedeni mimo jiné i rodiče a trestněprávní úprava zjevně navazuje na shora popsanou úpravu občanskoprávní. Obě normy požadují, aby při uplatnění domácí kázně nedošlo k poškození zdraví trestané osoby. V tomto smyslu považují jak občanskoprávní „způsob zdraví neškodný“ tak i trestněprávní zákaz „vzetí škodu na těle“ za obsahově shodné úpravy.

Vytyčené hranice byly v duchu tehdejší doby a z dnešního úhlu pohledu poměrně volné. Tomu nasvědčují i ustanovení § 414 až § 416 naposled citovaného trestního zákoníku, která mají podle svého nadpisu obsahovat trest za „zlé nakládání rodičů s dětmi“.

Ustanovení § 414 znělo: *„Když rodiče zle nakládají se svými dětmi, buďtež povoláni před soud, a budiž jim po prvé toto zneužívání moci a nepřírozené, nelaskavé chování jejich vážně a přísně vytknuto; po druhé budiž rodičům udělena domluva a pohroženo jim buď, že při opětovném zlém nakládání s dítětem zbaveni budou moci rodičů, že jim dítě bude odňato a na jejich náklad v jiném místě vychováno.“*

Teprve v ustanovení § 415 je zmíněn trest: *„Kdyby se toho dopustili po třetí, anebo kdyby buď první zlé nakládání již samo o sobě bylo velmi těžké, nebo by povaha mysli rodičů byla taková, že by se bylo, co se týče dítěte, dalšího nebezpečství obávati, má se již hned po prvé nalézt na trest, jímž výše pohroženo, a má se v té příčině státi dohoda s úřadem, aby byl poručník jmenován.“*

Výše tohoto trestu je nakonec patrna z ustanovení § 416: *„Nejsou-li rodiče s to, by na vychování náklad hradili, má vrchnost o to pečovati, aby bylo dítě někam jinam dáno, zlé nakládání pak potrestati se má zostřeným vězením a podle povahy zlého nakládání i tuhým vězením od jednoho týdne až do tří měsíců.“*²⁰

²⁰ Zákon č. 117/1852 ř.z. ve znění do 3. 5. 1948 (do novely zákona č. 88/1948 Sb.)

Z dnešního pohledu jde o soustavu ochranných opatření a „odklonů“ s trestem jako zcela posledním krajním prostředkem. Samotná zákonná sazba trestu se jeví jako velmi mírná. Vůle státu pokud možno nezasahovat do poměrů v rodinách je zde zcela zřejmá.

Z výše uvedeného vyplývá, že přímá právní úprava tělesných trestů neexistovala, můžeme tedy pouze spekulovat o tom, jak byly v této době děti rodiči trestány a jakým způsobem fungovala tehdejší právní ochrana dětí.

Pro příklad uvádím jednání, které bylo rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR prohlášeno za vybočující z mezí práva domácí kázně. Uvedený soud se vyjádřil jednak k možnosti nutné obrany proti fyzickému násilí ze strany rodičů a jednak k mezím tělesného trestu ze strany rodiče.

V předmětné trestní věci otec podezřívá syna z krádeže jablek, syna uchopil za hrdlo, přitiskl ho ke zdi a rdousil ho, až přestal křičet. Takovéto surové jednání podle názoru soudu vybočuje z mezí práva domácí kázně, neboť už vážně ohrožuje zdraví a tělesnou neporušenost dítěte. Porotci tedy správně vyřkli, že proti neoprávněnému útoku otce byl obžalovaný oprávněn bránit svého bratra. Soud se dále zabýval přiměřeností obrany proti takovému útoku.²¹

Zákon č. 256/1949 Sb. O právu rodinném

Dne 1. 1. 1950 nabyl účinnosti zákon č. 256/1949 Sb. O právu rodinném, který byl první významnějším právním aktem schváleným po roku 1948, a stal se tak první významnou právní normou, tzv. právníké dvouletky - období let 1949 – 1950, kdy došlo k novým úpravám všech odvětví československého práva v duchu zásad revolučního učení marxismu-leninismu.²² Nový zákon vyčlenil úpravu rodinného práva z oblasti občanskoprávních vztahů a sjednotil jeho principy na celém území Československa. Toto oddělení bylo konkrétním právním vyjádřením oproštění rodinných vztahů od majetkových zájmů.

---

²¹ Zdroj ASPI: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. Zm IV 222/34 ze dne 8.1.1935 „Nutná obrana proti násilí rodiče“ z Vážného sbírky soudních rozhodnutí svazek XVII ročník 1935 na str 18-19 pod pořadovým číslem 5180/1935 (plný název pramene: Vážný).

²² www.iuridictum.cz

Mezi hlavní zásady zákona č. 256/1949 Sb. o právu rodinném patří:

- nové pojetí rodiny a manželství, manželství je charakterizováno jako dobrovolné společenství muže a ženy
- zrovnoprávnění dětí bez ohledu na jejich původ
- zajištění výživy a výchovy dětem ze strany rodičů
- odstraněna zásada nadřazenosti manžela jako hlavy rodiny, (také v majetkových vztazích likviduje zákon o rodině dosavadní nadřazenost muže)
- zrovnoprávnění žen
- institut otcovské moci je nahrazen mocí rodičovskou, která je vykonávána oběma rodiči současně, bez ohledu na to, zda jsou rodiče manželi
- rodičovská moc byla definována jako práva a povinnosti rodičů řídit jednání dětí, zastupovat děti a spravovat jejich majetek

Zákon č. 256/1949 Sb. zrušil mimo jiné shora citovaná ustanovení §137 – §146 Obecného zákoníku občanského. Tímto způsobem zrušil právní úpravu trestání dětí, aniž by ji však sám nějak nahradil – o trestání dětí se nový zákon vůbec nezmiňuje. A to patrně v duchu dobových ideologických představ o postupném vytlačování rodičovské moci kolektivistickou státní výchovou v duchu komunistické ideologie.

V následném období tak bylo možno dovozovat meze trestání dětí pouze z trestních předpisů:

- do 31. 7. 1950 pouze z dosud platných ustanovení trestního zákoníku z roku 1852, která byla citována shora,
- od 1. 8. 1950 pouze z nového trestního zákona uvedeného níže – zákon č. 86/1950 Sb.
- od 1. 1. 1962 pouze z nového trestního zákona uvedeného níže – zákon č. 140/1961 Sb.

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. a trestní zákon č. 140/1961 Sb.

Dne 1. 8. 1950 nabyl účinnosti nový trestní zákon (zákon č. 86/1950 Sb.), který ve svém ustanovení § 212 upravuje trestný čin týrání svěřené osoby: „*Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.*“²³

Zcela shodně popisuje základní skutkovou podstatu tohoto trestného činu také § 215 odst. 1 dalšího trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.), který nabyl účinnosti dne 1. 1. 1962. Odlišnost je pouze ve stanovení kvalifikovaných skutkových podstat s vyšší trestností – jestliže pachatel spáchá čin zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách, nebo pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu. Klíčovou otázkou je, jaké jednání je možno považovat za „týrání“ ve smyslu shora uvedených ustanovení. Odpověď nám dává dobová judikatura.

Podle rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 2 To 199/62 ze dne 27. 6. 1962 „*Trestný čin týrání svěřené osoby podle § 215 tr. zák. je dán v případě, kdy pachatel nechával dítě svěřené jeho péči často a po dlouhou dobu klečel s předpaženými rukama, surově je bil a nedával mu řádně jíst.*“ V předmětné věci soudy považovaly za týrání jednání obviněného, který po dobu asi tří roků špatně zacházel se svou dcerou Pavlou, nar. 4. 9. 1956, kterou krutým způsobem trestal, způsobil jí i zranění a také náležitě nepečoval o její výživu a odívání. Za tuto trestnou činnost byl obžalovanému uložen nepodmíněný trest jednoho roku odnětí svobody.²⁴

Z dalších rozhodnutí lze zmínit například právní věty, které uvádí níže uvedený Komentář trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.):

„*Týráním*“ je zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. K tomu je třeba uvést, že trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné.“ (R 11/1984)

„*Týráním svěřené osoby ve smyslu § 215 tr. zák. se rozumí takové zlé nakládání se svěřenou osobou, které se vyznačuje hrubším stupněm necitelnosti a bezohlednosti a určitým trváním. Nevyžaduje se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví,*

²³ Zákon č. 86/1950 Sb.

²⁴ Zdroj ASPI: Sb. soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu č. 1/1963 – str. 53.

ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho hrubost a bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří. “ (R 20/1984 – 1)

„Týrání svěřené osoby“ spočívá převážně v soustavném trestání dítěte ve formě surového bití rukou i pomocí různých předmětů (např. gumové hadice, dutek, řemene, rákosky apod.), kopání, bolestivého tahání za vlasy, po dlouhou dobu trvajících klečení, někdy s předpaženými rukama, přivazování dítěte ke stolu nebo radiátorům ústředního topení, ponechávání dítěte v chladném prostředí bez nutného oblečení, nucení k provádění těžkých prací nepřiměřených věku a tělesné konstituci dítěte, déle trvajících odpírání dostatečné potravy, časté buzení dítěte v noci apod. “ (B 2/1983-3)²⁵

Můžeme tedy shrnout, že soudy vykládaly týrání jako trvalé nebo intenzivní bezcitné jednání, které dítě pociťuje jako těžké příkoří bez ohledu na to, zda týráním došlo k jeho zranění.

Zde lze předeslat, že na této judikatuře se nic podstatného nezměnilo ani za platnosti nového trestního zákoníku uvedeného níže.

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině.

Jak již bylo shora uvedeno, dnem 1. 1. 1950 zanikla právní úprava trestání dětí. Otázky přiměřenosti trestu byly od té doby ponechány pouze trestněprávním předpisům. To se změnilo až k 1. 8. 1998, jak je možno demonstrovat na vývoji ustanovení § 31 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině.

Až do 31. 7. 1998 mělo toto ustanovení následující znění:

„Výchova musí být vedena tak, aby děti získávaly stále širší a hlubší vzdělání, osvojily si odpovědný postoj k práci a aby do jejich vědomí a jednání pronikly takové morální zásady, jako láska k vlasti, přátelství mezi národy, ochrana společenského vlastnictví, podřízenost osobních zájmů zájmům celku, dobrovolné a uvědomělé dodržování pravidel socialistického soužití, úcta k druhým, osobní skromnost, čestnost a obětavost.“

Od 1. 8. 1998 došlo ke změně, podrobněji uvedené v kapitole popisující tělesné tresty v současném právním řádu ČR.

²⁵ Šámal, P., Purý, F., Rizman, S. Trestní zákon, Komentář, 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2001, s. 1098- 1099

2. Rodina

Pro účely této práce můžeme rodinu v zásadě charakterizovat jakou malou sociální skupinu, jejíž členové jsou navzájem spojeni nejen manželskými a příbuzenskými vztahy, ale také společným způsobem života. Vztahy mezi členy této skupiny se vyznačují vysokou mírou intimity, citovými vazbami mezi jejími členy, vzájemnou soudržností a přesně vymezenými rolemi, včetně jejich hierarchie.²⁶ Existuje několik variant uspořádání rodiny, základní (nukleární) rodinu tvoří muž, žena a jejich děti. Rodina ovlivňuje vývoj dítěte od narození po celý život a zkušenosti z rodiny podstatně ovlivňují schopnost zařazení dítěte do jiných sociálních skupin.

2.1. Funkce rodiny

Rodina ve vztahu k dítěti plní několik základních funkcí. Mezi přirozené funkce rodiny patří funkce sociálně-ekonomická, biologicko-reprodukční, emocionální (či kulturně-psychologická), výchovná a socializační. Některé přirozené funkce rodiny jsou proměnlivé v závislosti na čase a společenském prostředí.

Pro tuto práci je z těchto funkcí nejdůležitější *funkce socializačně-výchovná*.

Dunovský tuto funkci považuje *za imanentní, zcela neoddělitelnou od existence rodiny vůbec*.²⁷ Funkce socializačně-výchovná spočívá v opravdovém zájmu o dítě, v jeho výchově, v umožnění rozvoje schopností dítěte a v celkovém připravení dítěte pro samostatný vstup do společnosti.

2.2. Výchova v rodině

Rodina je považována za primární socializační skupinu, která hraje v životě každého jedince významnou a nezanedbatelnou roli.

Výsadní postavení rodiny v rámci výchovného působení na dítě se vyznačuje následujícími charakteristikami: *„Rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli a všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče.*

²⁶ Vízdal, František. Sociální psychologie, Brno, Institut mezioborových studií, 2010, s. 106

²⁷ Dunovský, Jirí, Dítě a poruchy rodiny, Praha: Avicenum, 1986, s. 9

Čas, který věnují rodiče výchově svých dětí, není hodnota, která bude kladně působit sama o sobě, působení této hodnoty závisí od mnohých činitelů kulturní, morální a pedagogické povahy. Rodiče nejsou odpovědní jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec. Nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí. Dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v první řadě odpovědnost rodina. Nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí, zejména institucí pro výchovu ve volném čase, zpravidla důležitější než výchova přímá, nepřímo vychovávat znamená vytvořit dětem příznivé podmínky, tj. takové, ve kterých získané zkušenosti umožní utváření vlastností mravného, pilného a schopného člověka.“²⁸

V prostředí rodiny tráví dítě většinu svého života a v tomto prostředí se formují charaktery dětí, jejich postoje k ostatním lidem, k práci, ke společnosti.

Rodina poskytuje dítěti prostor pro sociální učení, které se uskutečňuje pozorováním a modelováním chování, postoji a emocionálních reakcí druhých lidí. Od raného dětství probíhá sociální učení *napodobováním* a *sociálním posilováním*. Na dítě působí jak pozitivní („takové chování se mi líbí“), tak negativní („takto se nikdy nechci chovat“) modely. *Identifikace* pak znamená ztotožnění se s osobou, k níž má dítě vysoce pozitivní vztah; chce se jí přiblížit. Je to záměrné úsilí o převzetí způsobů chování a jednání modelu. Při imitaci i identifikaci je jednodušší, pokud dítě může převzít chování dospělého takové, jaké je. Negativní vzory působí složitěji, protože určitý nevyhovující způsob chování dítě odmítá, ale je nuceno vytvořit nový způsob chování.

Způsob, jakým rodina plní tuto funkci, má vliv především na socializaci dítěte, tedy na to, zda je dítě optimálně připraveno navazovat společenské kontakty, přizpůsobovat se požadavkům a situacím, před které ho staví škola, vrstevníci a život obecně.

Je zřejmé, že postavení rodiny je velmi důležité a nezastupitelné. Zásadním způsobem ovlivňuje vývoj jedince, a určuje tak jeho budoucí život.

Podle mého názoru je s funkcí výchovnou neodmyslitelně spjata i emocionální funkce rodiny. Její hlavní náplní je poskytování citového zázemí, pocitu bezpečí a jistoty svým členům. Při trvalém neuspokojování potřeby lásky, pozornosti a uznání ze strany rodičů vůči dítěti může u něho dojít k psychické deprivaci. Ta se pak může

²⁸ Střelec, Stanislav, Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998, s. 159

projevit v destruktivním chování vůči všemu hodnotově odlišnému, neschopnosti spolupráce či slabé vůli jedince.²⁹ Můžeme tedy říci, že rodina má hlavní zodpovědnost za výchovu dítěte. Tato odpovědnost je ustanovena i po právní stránce a vychází z naší historie a tradic.

2.3. Výchovné metody

Výchova je celoživotní a plánovitý proces a lidská záměrná činnost zaměřená na utváření tělesných a duševních stránek lidského jedince. Vzhledem k individualitě každého člověka a k širokému okruhu oblastí, na něž má cílená a uvědomělá výchova vliv, nelze použít pro výchovu jedince univerzální výchovnou metodu. Z tohoto důvodu vznikla celá řada výchovných metod, které jsou uplatnitelné pro konkrétní oblasti výchovy a je možno je použít ke splnění vytčeného cíle výchovy.

Jednotlivé metody vyplývají z pedagogických teorií a empirických zkušeností. Při výchově lze metody uplatnit na konkrétní typy situace a vždy je nutno zvážit, na jakého jedince bude mít ta která metoda lepší vliv. Stejně tak nelze zůstat u používání jediné metody, ale je třeba navzájem tyto typy kombinovat, aby docházelo k ucelenému rozvoji vychovávaného jedince a také k všestrannosti tohoto rozvoje.³⁰

Matějček a Dytrych (1994) hovoří o výchovných prostředcích jako o podnětech z prostředí, kterými vychovatel záměrně ovlivňuje vychovávaného podle svých vlastních představ. Tyto představy se většinou týkají změn v chování dítěte, které by se měly uskutečnit a v nějaké přijatelné formě se ustálit.³¹

---

²⁹ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Děti rodina a stres, Praha: Galén 1994, s. 196

³⁰ Grecmanová, H., Holoušová, D., Urbanovská, E. In *Obecná pedagogika. [Díl] 1.* Olomouc : Hanex, 1996.

³¹ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Děti rodina a stres, Praha: Galén 1994, s. 124

Základní rozdělení výchovných metod:

1. Metody kognitivní, u kterých převažuje rozumové působení, patří sem např. *sdělování, vysvětlování a kladení požadavku.*

2. Metody emotivní, které vyvolávají či tlumí citové kvality dítěte, do této skupiny můžeme zařadit:

- *metodu povzbuzování (stimulace) a potlačování*, kdy dítě při povzbuzení zažívá pocit uspokojení, dochází k posílení jeho sebedůvěry a motivaci pro opakování žádoucího jednání, při potlačování upozorňujeme dítě na nežádoucí jednání a v obou případech tak vlastně pomáháme dítěti rozlišit co je a co není správné, můžeme tak pomoci vytvořit určitý žebříček hodnot (tato metoda působí jak v rovině emotivní, tak rozumové),
- *metodu přesvědčování* – zde vycházíme z vnitřního zánícení pro určitý druh jednání, důležité je využití verbálního projevu, uvedení pozitivních příkladů a pádná argumentace,
- *metodu příkladu, vzoru*, která je základním kamenem sociálního učení, kde dítě svůj vzor nejdříve napodobuje a později dochází k jeho ztotožnění se vzorem
- *metodu odměn a trestů* - je nejčastěji používanou výchovnou metodou, je však nutná velká dávka opatrnosti, aby neúměrné odměny nebo tresty nepůsobily proti výchovnému záměru

3. Metody vegetativní – zde dochází k vytváření žádoucích návyků (mechanismů), jejich upevňování a opakování.

- *metoda cvičení* probíhá řízeným nácvikem nebo drilem.
- *metoda kooperace* by měla zdokonalit schopnost jedince fungovat v rámci kolektivu a vlastní činností přispět k úspěchu celku (působení i v rovině emotivní).

Působení rodičů na dítě je vždy kombinací několika metod, které jsou v té které rodině zastoupeny co do počtu různou měrou. Ideálem výchovy je používání všech metod přiměřeným způsobem.

3. Trest a odměna jako výchovný prostředek

Trest je spolu s odměnou nejběžnějším způsobem usměrnění ve výchově dětí. Mnohdy se považují za hlavní z výchovných prostředků, které slouží k regulaci chování a jednání. Odměny a tresty musí odpovídat osobnosti dítěte a jeho věku. Osobnost dítěte se vyvíjí, proto je jeho věk klíčový. S přibývajícím věkem dítěte ztrácejí na účinnosti ty výchovné prostředky, které jsou vázány na příjemné či nepříjemné tělesné pocity. Na významu nabývají prostředky, které jsou více duševní povahy (pochvala, ocenění,...).

3.1. Odměna

Odměna je obecně považována za pozitivní variantu výchovných prostředků, která příznivým způsobem působí na dítě. Je samozřejmé, že u dětí je odměna oblíbená, neboť poskytuje nějakou formu příjemného prožitku a je spojena s pozitivními emocemi.

Z hlediska pedagogické psychologie lze odměnu stručně vymezit tak, že jde o podnět (věc, událost, proces působící na jedince), který je spojen s určitým jednáním nebo chováním jedince. Odměna:

- je žádoucí z výchovného hlediska,
- vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto jednání nebo chování,
- přináší jedinci uspokojení některých jeho potřeb, popřípadě libost.³²

Podobně jako tresty můžeme odměny dělit na *přirozené a umělé*. Přirozené odměny vyplývají ze správného chování jedince bez zásahu vychovatele, opět jde o logicky následující důsledek správného chování nebo reakce.

Oproti tomu do kategorie odměn umělých spadá vše, čím vychovatel žáka odměňuje. Důležitá je osobnost každého jednotlivého žáka, protože odměnou – stejně jako trestem – je pouze to, co jedinec jako odměnu (trest) sám vnímá.

---

³² Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001, s. 253

Odměny lze členit podle jejich hmotné nebo nehmotné povahy na:

- *pochvala, úsměv, projev sympatie, kladného hodnocení, kladného emočního vztahu*
- *dárek věcný nebo peněžní*
- *umožnění činnosti nebo zážitků, po kterých dítě silně touží: určitý výlet, návštěva sportovního utkání, zajímavá společná činnost s dospělým, který má většinou nedostatek času apod.*

V prvním bodě jsou představeny druhy odměn nehmotného a emočního rázu, které ve výchově působí efektivně. Druhý bod, dárky, jsou běžné hmotné odměny, které však mají jisté nevýhody. Hlavní z nich je pouhá vnější motivace dítěte k jakékoliv činnosti. Třetí bod osobně vnímám jako kompromis bodů předchozích, tedy hmotného a emočního působení na dítě.

3.2. Trest

Stanovením definice trestu z různých pohledů se zabývají pedagogové i psychologové. Níže uvádím několik možných definic:

- Trest je záporný podnět nebo jejich souhrn, situace vyvolávající nelibost či bolest. Trest znamená ukončení určité reakce, aniž by nabízel reakci jinou; výsledkem je, že může vzniknout reakce ještě méně žádoucí, např. strach, odpor k trestající osobě nebo agresivní chování.³³
- Jde o působení rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny spojené s určitým chováním, které:
  - vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání,
  - přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.³⁴

---

³³ Hartl, Pavel. Hartlová, Helena. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2009

³⁴ Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001, s. 253

Trest lze také chápat jako něco, co samo dítě jako trest prožívá. Toto prožívání je doprovázeno nepříjemným, zahanbujícím a ponižujícím pocitem, kterého by se chtělo dítě co nejdříve zbavit a kterému by se chtělo rozhodně pro příště vyhnout.³⁵

Přestože běžně používaných druhů trestů existuje nespočetné množství, dají se tresty rozčlenit do dvou základních skupin, a to na *tresty přirozené a tresty umělé*.

Přirozené tresty přicházejí z vnějšího okolí jako zákonitá a přirozená reakce prostředí na nesprávné chování. Tyto tresty ponechávají viníka pocítit důsledky jeho nesprávného chování bez přímého zásahu vychovatele a zachovávají příčinnou souvislost mezi chováním dítěte a nežádoucími důsledky, které z něj vyplývají.

Jsou tedy tím, co Jean Jacques Rousseau nazval *metodou přirozených následků*. V ideálním případě přirozený následek přichází bezprostředně po nežádoucím chování bez přímého zásahu vychovatele. Vychovatel má pouze zasáhnout v případě vzniku druhotných negativních důsledků přirozeného trestu na dítě, zejména pokud jde o fyzické bezpečí dítěte. Dobrou ilustrací k problematice přirozených trestů může být příklad Susan Isaacsové : „Když si například malé děti hrály s hračkami poté, co byly zavolány k obědu, nikdo je od hry neodháněl. Když však potom přišly ke stolu, zjistily, že jídlo vychladlo nebo že už nemohou dostat přidáno.“³⁶

Tresty umělými rozumíme všechny takové tresty, které uplatňuje rodič, učitel, vychovatel nebo sociální skupina vůči dítěti. Těchto trestů existuje celá řada a někdy až udivují svojí rozmanitostí a vynalézavostí. Čáp a Mareš (2001) dělí tresty do tří základních skupin, a to na:

- *fyzické tresty*
- *psychické trestání, tj. projevy negativních emocí, záporného emočního vztahu* (dospělý se zlobí, křičí, vyhrožuje, mračí se, nemluví s dítětem apod.)
- *potrestání zákazem oblíbené činnosti* (jít ven za kamarády, sledovat televizní pořad, účastnit se činnosti oddílu) *nebo donucení k neoblíbené činnosti* (např. úklidové práce; ve škole mnohonásobné opisování aj.).

Trest nebo hrozba trestem může ukončit krátkodobě určitou situaci nebo vyvodit důsledky. Toto platí však jen nakrátko, protože tresty neukazují dětem žádnou možnost

³⁵ Matějček, Z. Po dobrém nebo po zlém, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1968, s. 19

³⁶ Fontana, D. Psychologie ve školní praxi, Praha: Portál, 1997, s. 356

řešení nežádoucího chování a nevedou je k samostatnosti. Trest může špatné chování jen zastavit, odměna ale buduje to správné.³⁷ Trest u dítěte totiž podpoří jednoduchou logiku - provinil jsem se, potrestali mě a jsme vyrovnaní. O svém přečinu již nemusí více přemýšlet a jeho svědomí se nemusí namáhat. Z tohoto pohledu trest ztrácí výchovný účel, protože dítě necítí za prohřešek žádné výčitky svědomí. Takový trest, který je dětmi vnímán jako ponižující, v nich vyvolává touhu pomstít se rodičům dalším zlobením, nebo naopak přehnanou poslušnost, kterou se dítě snaží chránit před dalšími tresty.³⁸ Většina odborníků se proto shoduje v tom, že „výchova založená spíše na odměnách je efektivnější než výchova užívající převážně trestů.“³⁹

3.3. Funkce trestu

Trest lze chápat jako prostředek k zamezení opakování nežádoucího chování jedince v budoucnu. Jde tedy o podmíněný mechanismus, kdy po negativním chování následuje trest, přičemž se předpokládá, že příště tato situace nenastane.

Matějček (1994) uvádí tři hlavní funkce trestu, jimiž jsou:

1. napravení škody,
2. zabránění opakování nesprávného chování,
3. v neposlední řadě zbavení viníka pocitu viny.⁴⁰

Vaníčková člení funkci trestu podobně a k jednotlivým funkcím trestu uvádí:

1. Trest je aktem spravedlnosti, a proto je třeba, aby dítě plně porozumělo svému provinění. Způsobilo-li dítě svým chováním nějakou škodu na věci či újmu osobě, měla by tato škoda být trestem napravena, nahrazena.
2. Trest se používá ke korekci chyby na principu učení špatnou zkušeností.

---

³⁷ Matějček, Z. Po dobrém nebo po zlém, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1968, s. 24

³⁸ Hartl, Pavel. Hartlová, Helena. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2009

³⁹ Čáp, J. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Karolinum, 1993, s. 315

⁴⁰ Matějček, Z. Po dobrém nebo po zlém, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1968, s. 25

3. Zproštění viny je nedílnou součástí trestu a doporučuje se tuto část neodkládat, protože prožívání pocitu viny je velmi bolestivé, nicméně tvoří jádro trestu. Prohřešek by měl být trestem anulován.⁴¹

V definici Průchy, Walterové a Mareše (2001) pak nacházíme dvě jiné funkce trestu:

- 1) *Informační* funkce má za úkol informovat o nesprávnosti chování, postupu a výsledku.
- 2) *Motivační* funkce má navodit u žáka motivační konflikt, prožitek neúspěchu či frustraci.

Jedinec však může percipovat ještě jednu funkci trestu, a to *vyjádření negativního osobního vztahu vychovatele k němu*, projev osobní nedůvěry či vyjádření neperspektivnosti vztahu.⁴²

3.4. Tělesný trest

Přesná a jednotná definice tělesného trestu nebyla prozatím stanovena. Základní charakteristiku tělesného trestu se pokusíme získat porovnáním více definic:

Tělesný trest můžeme vymezit jako záměrný trest, který má jedinci způsobit bolest (pohlavek, facka, úder míčem, rána svazkem klíčů) nebo ho vystavit nepříjemné tělesné poloze (klečení, držení předpažených rukou) či fyzické námaze (kliky, dřepy), nepříjemným fyzikálním podmínkám prostředí (chlad), popř. hladu s cílem vyvolat u něho lítost za jeho předchozí chování, popř. ho odstrašit od určitého typu chování v budoucnosti (srov. dřívější preventivní výprask bez předchozího provinění).⁴³

V roce 2001 byla Výborem OSN pro práva dítěte přijata tato definice: „*Tělesným trestem dítěte se rozumí každý trest, kde je použita tělesná síla způsobující bolest, či byť nepatrné nepohodlí dítěte.*“⁴⁴

---

⁴¹ Vaničková, Eva. Tělesné tresty dětí: Definice-popis-následky, Praha: Grada, 2004, s. 34 - 35

⁴² Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., In Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2001

⁴³ Bendl, S. Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky, Praha: ISV, 2004, s. 118

⁴⁴ Vládní kampaň STOP násilí na dětech, 2009, [online].

Vaníčková tělesný trest definuje jako *úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek*.⁴⁵

„Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek (EPOCH WORLDWIDE – britská nevládní organizace, zabývající se kampaní proti tělesným trestům, RÄDDA BARNEN – švédská sekce nevládní organizace Save the Children).“⁴⁶

Podobnou definici uvádí Eva Vaníčková v publikaci Interpersonální násilí na dětech: „Tělesný trest je jakýkoli trest s použitím tělesné síly, s cílem způsobit určitý stupeň bolesti.“⁴⁷

3.5. Funkce tělesného trestu

Tělesné tresty jsou prováděny různými způsoby, co mají však společné, je projev síly a moci trestajícího, vyjádření fyzické převahy dospělého (nejčastěji) vůči dítěti. Bezprostřední předpokládanou funkcí tělesného trestu je okamžité uposlechnutí, zamezení nežádoucího chování v danou chvíli i v budoucnosti.

3.6. Formy tělesného trestu

Vaníčková uvádí, že „forma tělesných trestů je rozmanitá a jako nejčastěji používané tresty zmiňuje: pohlavek, facku, políček, výprask rukou, výprask předmětem, výprask na holou, kopanec, žderchu do zad, ránu, ránu pravítkem nebo ukazovátkem, odhození, třesení, praštění hlavou o zeď, štípání, tahání až vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, úder knihou nebo klíči do hlavy, kostičky (pevný stisk týlu, nadloktí), burák (prudké přejetí palcem po zadní straně krku), škrcení, cvrnkání do ucha, přehození přes lavici nebo stůl, stoj na hanbě v předpažení, klečení po delší dobu, kliky a dřepy, kroucení ruky, píchání špendlíkem, přivazování ke stolu nebo stromu, svazování končetin, sypání pepře na ruce, zalepování úst leukoplasty, ponořování rukou

---

⁴⁵ Vaníčková, Eva. Tělesné tresty dětí: Definice-popis-následky, Praha: Grada, 2004, s. 31

⁴⁶ Vaníčková, Eva. Tělesné tresty dětí: Definice-popis-následky, Praha: Grada, 2004, s. 31

⁴⁷ Vaníčková, E. Interpersonální násilí na dětech, Vydání první. Praha : Úřad vlády ČR, 2009, s. 8

do horké nebo ledové vody.⁴⁸ Na první pohled je jasné, že některé tresty jsou typické pro rodinu a některé převládají ve škole či jiném sociálním prostředí.

3.7. Podmínky účinnosti použití trestů a odměn

Princip odměny a trestu funguje na základě podmíněných reflexů - bude-li dítě i za náhodně provedenou věc dostatečně odměněno, bude chtít tento pocit prožít znovu, a proto se bude o to také snažit. Totéž platí i pro trest. Aby byl vychovatel ve svém působení úspěšný, stojí to mnohdy hodně sil. Osvědčené je pravidlo, jehož podstatou je předcházení chyb dítěte tím, že je na chybu včas přímo nebo nepřímou upozorněno. Tím je mu zvyšována pozornost, tedy dána možnost, aby k chybě vůbec nedošlo. Daný úkol tak dítě splní správně a může být pochváleno. Tato metoda přináší lepší výsledky než nemotivující trest za neúspěch, který nemusí být stoprocentně zaviněn jen samotným dítětem. Z trestu může mít dítě strach, který je pak bariérou k sebemenšímu úspěchu.

Aby výše uvedené funkce těchto výchovných prostředků plnily svůj účel, je třeba dodržovat při jejich používání několik zásad, na kterých se shoduje většina citovaných autorů (Vaničková, 2004, Bendl, 2004, Fontana, 1997, Průcha, Walterová, Mareš, 2001):

1. Udělení trestu má předcházet *varování*.
2. Důležitá je *přiměřená forma trestu i odměny*, jinak mohou vést na jedné straně k přílišnému sebevědomí jedince (příliš odměn a nedostatek trestů nebo trestání pouze ostatních) a na druhé straně k pocitům méněcennosti (časté trestání a málo odměňování nebo odměňování ostatních).
3. *Odměnou a trestem je pouze to, co jedinec jako odměnu / trest vnímá*.
4. Trest i odměna mají pokud možno používat *zákona přirozených následků*. Potrestaný by měl mít podle situace možnost odčinit svoje provinění přirozeným způsobem (například nahradit jím způsobenou škodu na majetku).

---

⁴⁸ Vaničková, Eva. Tělesné tresty dětí. Praha: Grada, 2004, s. 31

5. Potrestání má následovat *bezprostředně po přestupku*. Souvisí to s učením zpevnováním, kdy vyšší pravděpodobnost opakování v budoucnosti mají vzorce chování, které byly dříve posíleny.
6. Příliš časté používání trestů a odměn není vhodné, nadužíváním pak klesá jejich motivační hodnota, stávají se běžným jevem.
7. Trestající by měl při trestání zachovat klid a *vyvarovat se dalších emocionálně vypjatých reakcí* (křik, zloba, nadávky, zesměšňování). Potrestaný si musí být vědom snahy trestajícího potrestat pouze nevhodné chování, nikoliv celou jeho osobnost
8. *Potrestaný si musí být jistý momentem, kdy trest za jeho provinění definitivně končí*, trestající by tedy neměl svévolně prodlužovat dobu trvání trestu.
9. Vhodně volený trest musí nabízet *alternativu chování*. Nestačí pouze, že pomocí trestu dochází k odstranění nevhodného chování, důležitá je jeho náhrada chováním správným – negativním zpevnováním eliminujeme špatné vzorce chování a pozitivním posilováním zpevníme nové, vhodné, přijatelné.

4. Tělesný trest v současném právním řádu ČR

4.1. Ústava České republiky

Otázka trestání dětí rodiči je velmi citlivá i z hlediska ústavnosti, neboť článek 2 odst. 4 Ústavy České republiky platné od 1. 1. 1993 stanoví, že každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.⁴⁹

V zásadě by tedy bylo možné přiznat rodičům jejich právo užívat při výchově dětí také tělesných trestů, protože tyto zákonem výslovně zakázány nejsou.

Součástí ústavního pořádku České republiky je v článku 3 Ústavy také Listina základních práv a svobod. Ta mimo jiné zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, toto právo může být omezeno pouze v případech stanovených zákonem.

V odst. 2 článku 7 Listiny základních práv a svobod je uvedeno prohlášení, že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Toto právo nepochybně přísluší i dětem. V praxi pak může být toto jejich právo ve střetu s čl. 32 odst. 4, který přiznává rodičům právo na péči o děti a jejich výchovu, dětem pak právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.⁵⁰

Pro tuto práci je zajímavý též obecný názor Ústavního soudu, že rodina předcházela státu, a proto by měl stát zasahovat do výchovy dětí jen v nejkrajnějších případech.

Je zřejmé, že z hlediska ústavnosti si mohou v praxi konkurovat na jedné straně práva dětí na ochranu proti špatnému zacházení resp. „týrání“ a na straně druhé státem neomezované právo rodičů užívat při výchově všech prostředků, které nejsou zákonem zakázány.

⁴⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů

4.2. Zákon o rodině

Zákonem č. 91/1998 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů se vývoji již shora výše ustanovení § 31 odst. 2 tohoto zákona změnilo:

„Při výkonu práv a povinností uvedených v odstavci 1 jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.“⁵¹

Pojem „užití přiměřených výchovných prostředků“ podle shora citovaného ustanovení je nepochybně velmi blízký pojmu „trestání způsobem nikoli přehnaným“ v Obecném zákoníku občanském z roku 1811. Současná právní úprava je však zjevně přesnější, když obecný pojem „nikoli přehnaný způsob“ nahrazuje konkrétním požadavkem na to, aby „trestem“ nebyla dotčena důstojnost dítěte nebo ohrožen jeho citový, rozumový a mravní vývoj. Požadavek na respektování zdraví dítěte je v obou těchto úpravách obdobný – současná právní úprava je vůči rodičům pouze poněkud přísnější, když požaduje, aby zdraví dítěte nebylo ani ohroženo, kdežto Obecný zákoník občanský z roku 1811 požaduje jen, aby jejich zdraví nebylo poškozeno.

Limity trestání dětí tím opět (od 1. 1. 1950) bylo možno hledat nejen v oblasti práva trestního ale i práva rodinného.

Současné limity trestání byly inspirovány Úmluvou o právech dítěte, jak konstatuje Hrušková: *„Výslovné oprávnění rodiče použít přiměřené výchovné prostředky neznal ani zákon o právu rodinném, ani zákon o rodině v původním znění. Toto oprávnění rodičů je však omezeno tím, že rodiče se nesmí dotknout důstojnosti dítěte a jakkoliv ohrozit jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Svůj základ má toto ustanovení v Úmluvě o právech dítěte.“⁵²*

Obdobně se o této otázce vyjadřuje také Holub a Nová: *„Právo rodičů užít přiměřených výchovných prostředků je omezeno povinností neohrozit důstojnost dítěte. Zákon tedy poprvé, v souladu s mezinárodními normami a Úmluvou, chrání důstojnost*

⁵¹ zákon č. 91/1998 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

⁵² Hrušková, M., a kolektiv, Zákon o rodině, Komentář, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1998, s. 91-92

dítěte. Podle čl. 16 odst. 1 a 2 cit. Úmluvy nesmí být žádné dítě vystaveno svévolnému zasahování do soukromého života, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst, a má právo na ochranu proti takovým zásahům nebo útokům. Také článek 19 stanoví povinnost přijímat opatření k ochraně dětí před všemi formami špatného zacházení, tělesným či duševním násilím, urážením, trýzněním nebo zanedbáváním ze strany rodičů nebo jiných osob, majících dítě v péči.“⁵³

4.3. Trestní zákoník

V oblasti současného práva trestního je třeba zmínit především trestný čin proti rodině a dětem, ustanovení § 198 Týrání svěřené osoby:

(1) Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvláště surovým nebo trýznivým způsobem,*
- b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,*
- c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo*
- d) páchá-li takový čin po delší dobu.*

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1

- a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo*
- b) smrt⁵⁴*

---

⁵³ Holub, M. ; Nová, H. ;Zákon o rodině, Komentář a předpisy související, 6. aktualizované vydání podle stavu k 1.2.2004, Praha: Linde, 2004, s.68

⁵⁴ zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník

K výkladu pojmu „týrání“ lze užit judikaturu citovanou v předchozí kapitole k trestnímu zákonu z roku 1961. Týrání je i nadále definováno jako trvalé nebo intenzivní bezcitné jednání, které dítě pociťuje jako těžké příkoří a to bez ohledu na to zda týráním došlo k jeho zranění.

4.4. Sociálně-právní ochrana dětí

Postup veřejné moci v případě zneužití práv plynoucích z rodičovské zodpovědnosti je obsažen především v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Takovým zneužitím může být především i používání nepřiměřených tělesných trestů.

Podle §6 odst. 1 písm. e) se sociálně-právní ochrana zaměřuje mimo jiné i na děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění nebo je podezření ze spáchání takového činu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí. Podle ustanovení §7 odst. 2 je každý oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany také na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti. Podle §8 odst. 1 má i samotné dítě právo požádat o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv řadu institucí: orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany dětí, jímž je zde obecní úřad obce s rozšířenou působností, podává za podmínek stanovených zákonem o rodině návrh soudu mimo jiné i na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu nebo i na nařízení ústavní výchovy. Tentýž orgán je povinen podat soudu návrh na předběžné opatření podle § 76a občanského soudního řádu, jsou-li život nebo příznivý vývoj dítěte vážně ohroženy nebo narušeny.⁵⁵

Citovaný zákon tedy vytváří mechanismus, v jehož rámci se může i samotné dítě ohradit mimo jiné i proti používání nepřiměřených tělesných trestů ze strany rodičů.

---

⁵⁵ zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

5. Tělesný trest v mezinárodních dokumentech

Nutno předeslat, že některé mezinárodní normy jsou právním předpisem a jiné nikoliv. Příkladem norem uvedených na druhém místě je Všeobecná deklarace lidských práv.

5.1. Všeobecná deklarace lidských práv

(Universal Declaration of Human Rights)

Všeobecná deklarace lidských práv (dále jen Deklarace) byla přijata Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948. Deklarace tvoří v mezinárodních dokumentech výjimku, neboť jde o právně nezávazný dokument, který ale stále slouží jako výchozí bod pro všechny mezinárodní úmluvy týkající se lidských práv. Je považována za nejvýznamnější dokument 20. století. Byla prvním mezinárodním uznáním svobod a práv každého člověka bez rozdílu kulturních a náboženských kořenů, rasy, pohlaví či místa původu. V době vzniku Deklarace, tedy v roce 1948, sdružovala Organizace spojených národů (OSN) 58 členských států, které představovaly různorodou směs ideologií, politických systémů, náboženských a kulturních tradic a také rozdílných stupňů ekonomické vyspělosti. Snahou autorů bylo, aby dokument všechny tyto rozdíly respektoval, ale zároveň dokázal shrnout a vyzdvihnout hodnoty všem společné. Finální text deklarace se tak stal především společným vyjádřením vize budoucího spravedlivějšího uspořádání světa.

Pro téma této práce je zásadní čl. 5, kterým je dáno, že nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému ponižujícímu zacházení nebo trestu a odst. 2 čl. 25, uznávající nárok dětství na zvláštní péči a pomoc.⁵⁶

Deklarace se stala bezesporu nejznámějším a nejčastěji citovaným dokumentem z oblasti lidských práv. Je též součástí ústav a zákonů mnohých států světa. Mezi nimi nechybí ani Česká republika, a to díky naší Listině základních práv a svobod.

---

⁵⁶ Všeobecná deklarace lidských práv, Dokumenty OSN, (online)

5.2. Deklarace práv dítěte

(Declaration of the Rights of the Child)

Deklarace práv dítěte shrnuje základní práva a potřeby dětí nutné k tomu, aby se vyvíjely ve zdravé a rozumné lidi. Její text vychází z Charty OSN (1945), Všeobecné deklarace lidských práv (1948) a z Ženevské deklarace práv dítěte z roku 1924. Již v preambuli Deklarace práv dítěte zdůvodňuje, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením a po něm a že lidstvo je povinno dát dětem to nejlepší, co jim může dát, aby děti mohly prožít šťastné dětství, užívat práv a svobod (v Deklaraci uvedených) ku prospěchu vlastnímu i prospěchu společnosti a vyzývá rodiče, muže i ženy a dobrovolné organizace, místní úřady a vlády zemí, aby uznali tato práva a snažili se dosáhnout cestou zákonodárných a jiných opatření prováděných postupně deseti (následujícími) zásadami. Vyhlášení Deklarace práv dítěte OSN v roce 1959 v Československu ovlivnilo přijetí zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, jež je zmiňován ve čtvrté kapitole této práce.

Podle této deklarace dítě požívá zvláštní ochrany a mělo by se rozvíjet mimo jiné v podmínkách svobody a důstojnosti. Dítě je oprávněno vyrůstat a rozvíjet se ve zdraví a má být chráněno před všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování.⁵⁷

A právě tělesným trestem mohou být shora uvedené požadavky narušeny, pokud jde o trest, který dítě tělesně poškozuje, který dítě ponižuje nebo který je vůči konkrétnímu dítěti s přihlédnutím ke všem relevantním okolnostem krutý.

5.3. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vypracovala Komise OSN pro lidská práva v návaznosti na Všeobecnou deklaraci lidských práv. Na rozdíl od Všeobecné deklarace se tento dokument stává 19.12. 1966 závaznou mezinárodní smlouvou. Státům, které tuto smlouvu ratifikují, je tím uložena povinnost dodržovat a chránit lidská práva. Tato povinnost je patrná zejména z prohlášení, že nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

---

⁵⁷ Deklarace práv dítěte, Dokumenty OSN, (online)

Zvláštní zřetel je zde brán také na rodinu, která je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a státu.

Právo na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu, má každé dítě bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, národnostního nebo sociálního původu, majetku nebo rodu.⁵⁸

Trest uložený dítěti tedy ani podle této mezinárodní normy nesmí být krutý, nelidský ani ponižující.

5.4. Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child)

Mezinárodní smlouva č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva) byla přijata v New Yorku dne 20. listopadu 1989 valným shromážděním Organizace spojených národů (dále jen OSN). Je to mezinárodní smlouva stanovující občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí.

Úmluva především přímo definuje pojem „dítě“ takto: „*Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“⁵⁹ Náš právní řád je v souladu s Úmluvou a shoduje se s hranicí zletilosti, již je věk osmnáct let.

Podle článku 5 se státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místními obyčejí, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Článek 19 Úmluvy poskytuje ochranu dětem před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoliv jiných osob starajících se o dítě.

---

⁵⁸ Publikován pod č. 120/1976 Sb.

⁵⁹ Úmluva o právech dítěte publikovaná pod č. 104/1991 Sb.

Podle článku 37 Úmluvy státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí mimo jiné, aby žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému zacházení nebo trestání.

Rovněž z této úmluvy je zřejmá hranice, kterou nesmí překročit trestání – nesmí být kruté, nelidské či ponižující.

5.5. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 vyhlášená pod č. 209/1992 Sb. (dále jen Evropská úmluva) vycházející z Všeobecné deklarace lidských práv a svobod a dále ji rozvádí na evropském kontinentu.⁶⁰

Podle článku 1 se práva a svobody podle předmětné úmluvy přiznávají každému, tedy jakémukoliv lidskému jedinci bez ohledu na jeho věk. Jsou tedy přiznána především i dětem.

Také na děti se proto vztahuje zákaz mučení podle článku 3 Evropské úmluvy: *„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“*⁶¹

Podle Čapka spočívá rozdíl mezi jednotlivými formami zacházení zakázanými tímto článkem v jejich gradaci. Evropská komise pro lidská práva vycházejíc z pojmu „nelidské zacházení“, dospěla k názoru, že zacházení je třeba pokládat za nelidské, pokud svévolně způsobuje těžké útrapy, ať již fyzické či psychické, které jsou za dané situace neospravedlnitelné. Citovaný autor dále uvádí, že zacházení nebo trestání jednotlivce lze pokládat za ponižující, jestliže jej hrubě ponižuje před ostatními nebo jej nutí jednat proti vlastní vůli nebo přesvědčení. Tělesný trest může být útokem na osobní důstojnost a na fyzickou integritu chráněnou čl. 3 Úmluvy. Aby byl trest „ponižující“, musí dané ponížení či pokoření dosáhnout určité úrovně tvrdosti a musí být na každý pád jiné než tento obvyklý element ponížení obsažený v každém trestu.

---

⁶⁰ Mezi členské země však patří i Rusko a Turecko, tedy země ležící dílem i mimo hranice Evropy.

⁶¹ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.

Podle názoru shora uvedeného autora tím, že čl. 3 zakazuje „nelidský a ponižující trest“, skutečně předpokládá, že existuje rozdíl mezi takovýmto trestem a trestem v obecnějším smyslu.⁶²

Evropská úmluva tedy v čl. 3 vymezuje nepřekročitelné hranice trestu a při překročení takové hranice předpokládá aktivní zásah státu - třeba i zásah do rodinných vztahů.

Tělesný trest může být nazírán i z poněkud jiného úhlu jako zásah do soukromého života dítěte. Na druhé straně způsob trestání dítěte je nepochybně oblastí soukromého rodinného života jeho rodičů. K tomu lze ocitovat článek 8 Evropské úmluvy o respektování rodinného a soukromého života:

„Právo na respektování rodinného a soukromého života

- 1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.*
- 2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných“.*⁶³

Podle Čapka ve shora citované publikaci právo na rodinný život rodičů znamená především jejich právo na styk s dětmi. Rozsah práva na respektování soukromého života je takový, že zajišťuje jednotlivci sféru, v níž se může svobodně rozvíjet a realizovat svou osobnost. Citovaný autor uvádí, že „soukromý život“ je široký pojem, zahrnující mimo jiné aspekty fyzické a sociální identity jednotlivce, včetně práva na osobní autonomii, na osobní vývoj a na vytváření a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi a vnějším světem.

---

⁶² Čapek, Jan, Evropská úmluva o ochraně lidských práv, Komentář s judikaturou, Praha: Linde, 2010 s. 46

⁶³ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.

K užití tělesného trestu, byť nikoliv v rodině, lze citovat ze shora uvedené Čapkovy publikace (na str. 48 a 292) jeden ze starších judikátů Evropského soudu pro lidská práva z roku 1993. Ve věci Costello-Roberts v. Spojené království (stížnost č. 13134/87) byl v internátní nezávislé soukromé britské škole sedmiletému chlapci udělen tělesný trest spočívající v tom, že mu ředitel školy ve své kanceláři dal na zadek přes šortky tři rány pantoflem. V předmětné věci přicházel úvahu jak článek 3 tak i článek 8 Evropské úmluvy. V daném případě však soud shledal, že nezletilý nepředložil žádný důkaz, že trest měl pro něho závažné či trvalé následky překračující rámec běžných následků kázeňského trestu. Vyslání dítěte do školy nutně zahrnuje určitý stupeň zásahu do jeho soukromého života.

Mám za to, že obdobně by byla posuzována i hranice tělesného trestu uděleného dítěti jeho rodiči. Dále považuji za potřebné poukázat i na dobu události (stížnost z roku 1987) a dobu rozsudku (rok 1993), kdy od rozsudku uplynulo již téměř 20 let. Pro úplnost dodávám, že Evropská úmluva zjevně stanoví jen nejzákladnější úroveň lidských práv a v daném případě by patrně byla tuzemská právní úprava vůči „vychovateli“ poněkud přísnější – nezbylo by než konstatovat, že předmětný trest je v rozporu s kázeňskými opatřeními, tak jak jsou tato vymezena v ustanovení § 31 školského zákona.⁶⁴

---

⁶⁴ zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Závěr

Úvahy o možném zákonu, který by zakázal jakékoliv tělesné tresty dětí, se v poslední době množí jako houby po dešti. Je otázkou, zda je potřebná nová právní úprava, protože práva dítěte jsou přirozeně chráněna nejen v našem právním řádu, ale i v mezinárodních dokumentech, jak vyplývá z výsledků práce. Z nich je také patrné, že existuje právo rodičů vychovávat dítě bez zásahu státu a právo státu trestat použití nepřiměřených výchovných prostředků, můžeme tedy říci „excesy“ rodičů. Na tomto místě nalézáme jakýsi průsečík, v němž se prolínají soukromé zájmy lidí a veřejné zájmy státu. Domnívám se, že je potřeba důkladněji uvážit, do jaké míry by se měl stát v rodinných věcech angažovat a jakým způsobem zasahovat. Je otázkou, zda by se právo státu trestat rodiče mělo rozšířit i nad rámec excesů nebo zda by se mělo rozšířit posuzování dalších excesů.

Podle mého názoru je myšlenka, že fyzické napadání dětí nebo jejich týrání vyřeší více paragrafů, diskutabilní. Rodič, který mlátí své dítě hlava nehlava nepřestane ve chvíli, kdy bude tělesný trest nezákonný. A jakou sankci stanovit rodičům, kteří mají k dítěti láskyplný vztah, dítě se po všech stránkách dobře rozvíjí a miluje své rodiče, přestože ti občas použijí tělesného trestu? Pokud zákon neobsahuje sankce, tak je podle mínění odborníků zbytečný. Zastánci absolutního zákazu tělesných trestů poukazují na to, že tento zákaz by měl být do zákona o rodině včleněn pouze jako zákaz deklaratorní. V praxi to znamená, že za jeho překročení by neměl hrozit trest. Rodič bude upozorněn, že má od tohoto chování upustit. Co však nastane, pokud tak rodič neučiní? Z mého pohledu je tato situace zcela zásadní. Nacházím v ní spojitost s osvědčeným pravidlem, jehož podstatou je předcházení chyb dítěte tím, že je na chybu včas přímo nebo nepřímo upozorněno (kapitola 5.4. Podmínky účinnosti použití trestů a odměn, s. 27). Pokud bychom se tímto pravidlem prakticky řídili, uvědomíme si, že tělesné tresty z výchovy dětí neodstraní jejich zákaz, ale jejich prevence.

A právě tady se dle mého názoru otevírá nedozírný prostor pro uplatnění sociální pedagogiky v celé její šíři. Ať už jde o odstranění příčin nebo vytvoření takových podmínek, aby se násilí pokud možno nemohlo uplatnit. Jistě by přispěly k pozitivním změnám ve společenském klimatu. Mezi nejdůležitější součásti prevence bych zařadila osvětu a vzdělávání směřující ke změně postojů a chování rodičů, dětí i spolupracujících odborníků; pravidelné sledování a včasné odhalování rizik zejména

aktivním dohledem nad ohroženými dětmi a jejich rodinami a přijetí a provedení opatření pro ozdravení těchto rodin a sociálního prostředí vůbec. Systematické metody práce sociálních pedagogů by tak mohly přispět mimo jiné i k postupné změně hodnot ve výchově.

Domnívám se, že bychom si měli uvědomit naši osobní odpovědnost, ať se zdá trestání sebevíce „rozumné“. Tělesný trest není tím nejlepším nápravným prostředkem. Problém totiž nespočívá v dětech, ale v nás dospělých, protože ve většině případů nevědomě opakujeme to, jak se kdysi zacházelo s námi samotnými. Cílem by tedy mělo být především uvědomit si, že dříve než začneme měnit své děti, měli bychom měnit sami sebe. Nevnímat výchovu pouze jako autoritativní poučování, ale snažit se jít společnou cestou dospělých a dětí, na níž se obě strany mohou učit zároveň.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá tématem tělesných trestů v rodině. V první kapitole práce nahlížím na vývoj problematiky tělesných trestů ve vybraných etapách historie lidstva. V kapitole druhé předkládám právní úpravy tělesných trestů v minulosti naší země. Následující kapitola se věnuje pojmům týkajícím se zvoleného tématu: rodina a její socializačně výchovná funkce a v ní používané výchovné metody, jejich dělení a použití. Pozornost je zaměřena zejména na odměny a tresty, tělesný trest, jeho funkce a formy. Kapitola šestá uvádí současnou právní úpravu tělesných trestů v České republice. V kapitole sedmé jsou představeny mezinárodní dokumenty zabývající se ochranou práv dítěte.

Anotace

Bakalářská práce „Tělesné tresty v rodině“ se zabývá subjektivním právem dítěte na ochranu proti tělesným trestům v rodině podle norem mezinárodního práva.

Analyzuje tresty, které jsou v souladu s platným právním řádem České republiky, včetně mezinárodních úmluv. Srovnává možnosti regulace nebo zákazu tělesných trestů v rodině.

Klíčová slova: tělesný trest, rodina, práva dítěte, násilí, právní úprava.

Abstract

Bachelor thesis "Corporal Punishment in the Family" deals with the subjective right of the child to protection from corporal punishment in the family according to constitutional and international law.

The "Corporal Punishment in the Family" analyzes sentences, which being in accordance with applicable Czech law, including international conventions. It compares the possibility of regulation or prohibition of corporal punishment in the family.

Keywords: corporal punishment, family, children's rights, violence, legislation.

Použitá literatura a informační zdroje:

Právní předpisy:

1. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.
2. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech publikovaný pod č. 120/1976 Sb.
3. Patent č. 946/1811 Sb. z.s. Obecný zákoník občanský.
4. Úmluva o právech dítěte publikovaná pod č. 104/1991 Sb.
5. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů.
6. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
8. Zákon č. 86/1950 Sb.
9. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 91/1998 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon o rodině a o změně a doplnění dalších zákonů.
10. Zákon č. 117/1852 ř.z. ve znění do 3.5.1948 (do novely zákona č. 88/1948 Sb.).
11. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
12. Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Publikace:

13. BENDL, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004, ISBN 80-86642-14-3.
14. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, Praha: Karolinum, 1993, ISBN 80-7066-534-3.
15. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-X.

16. DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*, Praha: Avicenum, 1986.
17. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 1997, ISBN 80-7178-063-4.
18. GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*, Praha: Vyšehrad, 2000, ISBN 80-7021-416-3.
19. GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D.,URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika. [Díl] 1*.Olomouc : Hanex, 1996. ISBN 8085783207.
20. GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D.,URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika. [Díl] 2*.Olomouc : Hanex, 1998, ISBN 808578324X.
21. HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009, ISBN 80-7178-303-X.
22. HOLUB, M., NOVÁ, H. *Zákon o rodině, Komentář a předpisy souvisící*, 6.aktualizované vydání podle stavu k 1.2.2004, Praha: Linde, 2004, ISBN 80-7201-451-X.
23. HRUŠKOVÁ, M., a kolektiv. *Zákon o rodině, Komentář*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1998, ISBN 80-7179-198-9.
24. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie : 2.aktualizované vydání*, 4. vydání, přeprac. a dopl. Praha: Grada, 2006, ISBN 80-247-1284-9.
25. LOJKOVÁ, J. *Ochrana práv dítěte: filosoficko-právní analýza problému*, Disertační práce, MU 2012.
26. LOVASOVÁ, L., SCHMIDOVÁ, K. *Tělesné tresty*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, ISBN 80-86991-75-X.
27. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1968.
28. MATĚJČEK, Z. *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*, Praha: Grada, 2005, ISBN 80-247-0870-1.
29. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-579-2.
30. ROGGE, Jan – Uwe. *Rodiče určují hranice*, Praha: Portál, 2010, ISBN 80-7367-806-7.

31. Sbírnka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu č. 1/1963.
32. STŘELEČEK, S. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, ISBN 80-85931-61-3.
33. ŠÁMAL, P., PURÝ, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon, Komentář*, 4. vydání, Praha: C. H. Beck, 2001, ISBN 80-7179-579-8.
34. VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha: Orbis, 1976.
35. VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí : Definice – popis – následky*, Praha: Grada, 2004, ISBN 80-247-0814-0.
36. VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*. Vydání první. Praha : Úřad vlády ČR, 2009, ISBN 978-80-7440-001-8.
37. VÍZDAL, F. *Sociální psychologie*, Brno, Institut mezioborových studií, 2010.

Další informační zdroje:

38. Vládní kampaň STOP násilí na dětech, 2009, [online]
39. www.osn.cz
40. www.iuridictum.cz
41. Systém ASPI